

A 21. SZÁZAD VILÁGNÉZETE

C Z O P F Á R O N

Igaz-e, hogy véget ért a világnézetek kora? Már több mint kétszáz év telt el, mióta először leírták a *Weltanschauung* fogalmát; természetesen még nem politikai értelemben, hiszen a világ egy kiváltképp *nempolitikai* fogalom, sőt pusztán említése is rejtett tiltakozás a politikum elvével szemben. Akárhogy is, ez a kétszáz év elég időt adott a politikai ideológiáknak, hogy felfalják és megemésszék a világot, de arra is, hogy az emésztés görcsei lassan elmúljanak. Több mint fél évszázada nem is divat már politikai világnézetekről beszélni, maga a fogalom pedig a filozófiából is ki-kikapott. De amennyire divatos, épp olyannyira felesleges ma világnézet utáni korról beszélni. Ez csak fecsegés. Az igazi kérdés az, hogy mi töltheti be a világnézet szerepét a 21. században?

A TRANSPARENTIA ZSARNOKSÁGA

A modern ember nem egyszerűsége törekszik, hanem transzparenciára – démonai egy kristálypalotában tobzódnak. De pánikra semmi ok: ha elfogadjuk, hogy a tudomány és a politika célja egyaránt növekvő mértékben megfelelni a komplexitás és a transzparencia követelményének, akkor teljes természetességgel kell kezelnünk, sőt normálisnak is kell tartanunk ezt a helyzetet. Mintha még a „korszellem” is ezt követelné! Elvégre mi lehetne a politikai nyilvánosság feladata az ún. „összetett intézményi struktúrák” szerint felépített modern képviselői rendszerekben, ha nem az átvilágítás, a leleplezés, vagyis az általános transzparencia elérése? És mi másra törekedhetne a tudomány, ha nem annak módszeres felügyeletére, ahogyan egyre bonyolultabb rend szerint tárjuk fel a tények és dolgok világát? Pánikra tehát igazán semmi ok. Van rend – hiszen éppen erről van szó. Csak ez a rend a *titok* eltörlésével minden politikai cselekvést és tudományos megismerést sterilizált. Az üzleti titok az utolsó hatalmi *arcantum*, amelyet a modern társadalom kénytelen eltűnő. Ez mutatja meg a mai hegemonia igazi természetét, hiszen ahogy Hannah Arendt írja, „az igazi hatalom ott kezdődik, ahol a titkosság területére lépünk”. Carl Schmitt pedig már egy korai művében kifejti, hogy az új hatalom *arcanuma* technikai és gazdasági téren keresendő.¹ A fennálló modern rend többé-kevésbé érintetlen keretei között egyáltalán nem helyes tehát a politika és a tudomány sokat hangoztatott ellentétéről beszélni. Mindkét esetben kristálypalotánk ablakait tisztítjuk.

Természet és társadalom fölött a kontroll egyaránt megfigyelésre épül, kísérletekre és olyan rendszeres tudásra, amelynek áttekintéséhez ma már

¹ Hannah ARENDT: *A totalitarizmus gyökerei*. ford. BRAUN Róbert – SERES Iván – ERŐS Ferenc – BERÉNYI Gábor, Európa, Bp. 1992. 498. és Carl SCHMITT: *Römischer Katholizismus und politische Form*. Klett-Cotta, Stuttgart, 2008. 48.

Védelmesző – A Notre Dame „Stryga” nevű vízköpője, 1918-as felvétel
(Az Amerikai Vöröskereszt fotógyűjteménye / Library of Congress)

Átlátszó zsarnokság –

A La Défense üzletközpont
Párizs elővárosában, 1976
(Fortepan / Urbán Tamás)

számítógépekre, archívumokra és specialistákra van szükség. Minél differenciáltabb tudással rendelkezünk ugyanis a természetről és minél inkább elkülönülnek egymástól a társadalmi funkciók, alrendszerek, annál nehezebbé válik a szintézis. És minél előrébb halad a megismerés, annál nagyobb kihívást jelent megteremteni ismereteink szemléleti egységét. Ez a transzparencia csapdája, kristálypalotánk ezért veszélyes építmény. Ahogy városainkban maga a forgalom akadályozza a forgalmat, úgy válik az információs társadalom és a vége-láthatatlanná bővülő tudományos diskurzus is a megismerés gátjává. Megrekedtünk. A komplexitás és a transzparencia növekedésével egyre reménytelenebb vállalkozássá vált a régi humanista célkitűzés, hogy az egyetemes ember javára tudássá lényegítsük az információt.² Korunkban leginkább ez jellemzi a tudás helyzetét – egyrészt az egyre növekvő összetettség, másrészt viszont a régóta vágyott transzparencia, amely még a felvilágosodás fénymetaforájának ígérete alatt vált a modernnek rendfoglalmává. *Rendezni* – eszerint – annyi, mint *átvilágítani*.

A röntgensugarat a Dreyfus-ügy idején találták fel.³ Tehát akkor, amikor a 20. századi politika szimbolikus nyitánya, de legalábbis főpróbája zajlott. Médiakampány, koncepció per és hadiüzembe álló konszenzuszgépezetek. Nem mellesleg színre lépett a politikai antiszemitizmus is. Dreyfus kapitány „átvilágítása” mindenképp fontos láttelepet ad a tudás állapotáról (maga az „értelmiség” [*les intellectuels*] kifejezés is az 1890-es években terjedt el). Nemcsak azért, mert pártállás kérdésévé tette a bűn és ártatlanság megítélését, hanem egy másik szempontból is. Olyan újfajta nyilvánosság mutatkozott be, amely áttetszővé tette a társadalmi viszonyokat. Láthatjuk, közeledünk a századfordulóhoz. A világvárosok panoptikumává változnak. Az elektromos világítás egyes helyeken már évtizedes fejlődésben van. Az üveg építészeti használata a korszak nagy vívmányai közé tartozik. Mindenütt ragyogás: pályaudvarok, passázsok, múzeumok, kirakatok és pénzintézetek telnek meg fényvel. Ez is felvilágosodás. Éjjeli lepkék koppannak az üvegbúrán. Fejetlen manókn áll a fényben, sosem tudva, épp nézik-e. Dosztojevszkij nagyvárosi zugait kisöprik – a szubjektum eztán már csak a tömegben rejtőzhetik el.

² Peter SLOTERDIJK: *Regeln für den Menschenpark. Ein Antwortschreiben zu Heideggers Brief über den Humanismus*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1999. 10–19., 33. Vö. Martin HEIDEGGER: *Über den Humanismus*. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 2000. 12.

³ Az egybeesésre Ernst Jünger hívja fel a figyelmet. Lásd: Antonio GNOLI – Franco VOLPI – Ernst JÜNGER: *Die kommenden Titanen. Gespräche*. Deutsch von Peter WEISS. Karolinger, Wien–Leipzig, 2002. 17–18.

A VILÁGNÉZET KORA

Ezzel jött hát el a 20. század. Minden okunk megvan rá, hogy e kort a modern fejlődés egyenes következményének tekintsük. Mert ismeretanyagunk sohasem volt olyan bonyolult, egyszersemind „áttetsző”, mint azokban a kiváltképpen és sajátosan modern időkben, amikor egész társadalmak átvilágítása vált lehetővé. Szemléletes módon az ipari civilizáció előbb erdőirtással, alagutakkal, folyószabályozással és a vasútvonalak kiépítésével tette egyre áttetszőbbé a tájat – következő lépésként pedig már a lélek belső tájai is akadálytalanul feltárultak a válaszokat követelő modern tekintet előtt. A tömeglélektan és a pszichoanalízis, továbbá a reflektorfénybe állított szexualitás olyan új szinten valósítja meg a transzparenciát, amire korábban gondolni sem mertek volna. A lefüggönyözött intimitásnak és a titok kultuszának ezzel vége. *A titok – bűn.*

„Meztelenné akarunk válni lélekben” – fogalmazza meg a korszak alapérületét egy futurista,⁴ akinek szavaiból kitűnik a mozgalom arra irányuló hajlama, hogy valamiféle áramvonalasított és acélos *amor fati* jegyében az elkerülhetlent követelje. Nehéz elképzelni, mi lehetne árulkodóbb a modernség e rohamosztagosainak elszánt tartásánál, amikor kárörvendően és ujjongva fogadják a régi világot elsöprő orkán első szellőkezeit. Viharkabátos költők és alakzatba állított rablólovagok egy omladozó hegyfokon. Mélyet szippantanak a légáramból, hogy aztán Marinetti összetéveszthetetlen hangján, egy lélegzetvétellel éljenezhessék meg a táj és a nemiség transzparenciáját.⁵ Úgy tűnik, ők teljes bizonyossággal tudták, amit nekünk most hosszasan magyarázni kell: hogy a történelem mindeddig legjelentősebb tudatökológiai fordulata következett be.

A modern társadalmat fentebb a bonyolultság és a transzparencia társadalmaként vettük szemügyre. Ha megközelítésünk helyes, akkor ebben a tekintetben a 20. század valóban a modernség kiteljesedése volt, nem holmi üzemzavar, nem kisiklás, hanem a végső következtetések levonása. Megjegyzendő viszont, hogy a 20. század a *világnézet* kora is volt, a világnézet pedig a vallás társadalomintegráló szerepét volt hivatott helyettesíteni. A világnézet kora egy nagy kísérlet jegyében áll, amely új irányt szab az emberi törekvéseknek. E korszak embere ugyanis nem transzcendens szférákba akar bepillantást nyerni, nem természetfetti titkokat akar kifürkészni, hanem egyes-egyedül az immanencia síkját hódítja meg. Célja nem más, mint létrehozni az evilágiság egységmítoszát. Hogy vállalkozása ne pusztán erőinek féktelen szétszóródását jelentse, ahhoz zászlókra van szüksége. És ideológiára. Ha lehet, a materialista redukció és az absztrakt fogalmiság érzékeny egyensúlyára. Komplexitásra és transzparenciára. És minden kísérlet ezen a ponton válik pokolian nehézé.

A transzparencia társadalmá a bonyolultság azon fokán jön létre, melyet a baloldali gondolkodók „rendszernek”, a konzervatívok „hanyatlásnak”, a liberálisok pedig „civilizációnak” neveznek. Ugyanarról van szó. De már e megnevezések sokfélesége is sejteti, milyen összetett jelenséggel állunk szemben. A transzparencia és komplexitás egyensúlyára épülő *rendszer*, *hanyatlás* és *civilizáció* narratíváinak töredékessége nem tekinthető mellékes körülménynek, hanem maga is a probléma része, sőt annak jellegadó eleme. A töredezett identitásokból és elkülönülő funkciók sokaságából felépülő társadalmi tudat egységes elbeszélésmódokat és átfogó szemléletet nem tesz lehetővé. Ezért folyamodott a modern ember ideológiákhoz, amelyek már eleve egy töredékes társadalmi tudat lenyomatai.

A világnézet kora kétségkívül a 20. század volt, de magát a fogalmat (*Weltanschauung*) Immanuel Kant alkotta meg a 18. század végén, amikor az esztétikai nagyságbecslésről értekezett, és azt vizsgálta, hogyan válik elvonttá a szemléletünk, amikor a végtelen térre tekintünk. Fogalmat alkothatunk a tér tágasságáról, „minél továbbjut azonban a felfogás, annál nehezebbé válik az

a világnézet kora
a 20. század volt

4 Giovanni PAPINI: *Élőhalott*, ford. RÉVAY József, Atheanum, Bp. 1927. 85.

5 Lásd különös tekintettel a gyors levetkőztetés fontosságát taglaló, illetve a tájépítéssel kapcsolatos részeket: Filippo Tommaso MARINETTI: *Come si seducono le donne*. BUR Minima, Milano, 2015.

egybefogás”.⁶ A végtelen térre pillantva az értelem megdermed és összetörik. Beláthatjuk, hogy ez jelenünkre, a *világ mint kép* meghódításának korszakára előrevetíti a valóságtapasztalat elemi felbomlását.⁷ Világunk, a komplexitás, sokaság és transzparencia összefüggéstelen világa, az emberi tudat számára jószerivel egybefoghatatlan. Hiába vesszük szemügyre az űrből készített fényképeket a Földről, a világszemléletünk már absztrakttá vált, ezek a képek is csak a metafizikai világvesztettségéből vetődnek elő. Így kanti *comprehensióra*, világviszonyaink kognitív egybefogására, lássuk be, nincs sok esély.

METAFIZIKAI RETTEGÉS

A megsejtett üresség elől a formához menekülünk. Csak a forma idézi fel a meg-hittséget, a valóság egységét – azt, hogy közünk van egymáshoz. Legyen szó plasztikáról vagy politikáról, Spengler szerint a mérhetetlen tértől való idegenkedés a hellén kultúra alapvonása volt. (Míg Arisztotelész a *polisz* optimális méretéről beszél, addig a modern gondolkodás önmagában jónak tekinti a növekedést; ezen a téren is elszabadul a távolság iránti szenvedély.) Ez gátolta a görögöket abban, hogy Spengler idézve

„városállamaikat politikailag szervezett területekké tágítsák; ugyanez riasztotta vissza őket attól, hogy széles utakat, fasorokat s a pillantásnak tág teret engedő kilátókat tervezzenek; ez tartotta őket vissza attól, hogy a Földközi-tengert elhagyva olyan tengeri utakra merészkedjenek, melyeket az egyiptomi és föníciai hajósok már régen bejártak; egyszerűen arról a mély, metafizikai rettegésről van szó, melyet az érzékileg megragadható és jelenvaló világ felbomlása kelt, hisz az antik létezési mód mint valami védőfallal vette körül magát ezzel, s emögött a bizonyos mértékig mestersegesen megalkotott és fenntartott kozmosz valamilyen félelmetes szakadéka és ősalapja szunnyadt”.⁸

Nem csak a görögöket riasztotta a mérhetetlen, például egy helyütt Pascal is hasonló metafizikai rettegésről ad számot, mikor a végtelen terek csendjéről ír. Csak míg a görög attitűd a véges forma igenléséhez vezetett, addig a mi civilizációnk áttetsző-szürkés absztrakciókban porlasztja szét a félelmeit.

Nincs okunk meglepődni ezen. A felvilágosodás fénymisztériuma egy légiesített és áthatolható társadalmat feltételez. Olyan *absztrakt társadalmat*, amely – az egyszerűség helyett transzparenciára törekvő modernség jegyében – a gonosz hatalma ellen is optikai rendszerekkel védekezik. E szemlélet leginkább a panoptikus börtönépítészetben fejeződik ki,⁹ de ugyanennyire meghatározza a modern élet olyan „szabadabb” területeit is, amelyeken a megfigyelés igényei szerint alakítják a társadalmi teret. A transzparencia társadalmában a látás hat-

almi aktus – „optikája” pedig túlzás nélkül fegyver. Mivel nemcsak a gonosz ellen vetik be, hanem minden ellen, ami nem azonos a saját látszatával, azt mondhatjuk, hogy a transzparencia a modernnek nagy metafizikaellenes fegyvere is – az újkor nagy metafizikaellenes bunkere maga is kristály, Schmitt például egyenesen „Hobbes-kristályként” utal rá, Jean Baudrillard szerint pontosan ez a kristályforma fokozza végletekig

a transzcendenciára törő erők testetlen örjögését.¹⁰ Bonyolult struktúrákat tesz láthatóvá, elkápráztat az adatok sokaságával, és leleplez mindent, ami mögöttes. A modern ember ennek jegyében ír enciklopédiát, szerkeszt katalógusokat

» a modernség egyszerűség helyett transzparenciára törekszik

6 Immanuel KANT: *Az ítélőerő kritikája*. ford. PAPP Zoltán, Osiris–Gond–Cura Alapítvány, Bp. 2003. 164., 167.

7 Martin HEIDEGGER: *A világgép kora*. ford. PÁLFALUSI Zsolt = *Uő: Rejtektak*. Osiris, Bp. 2006. 86.

8 Oswald SPENGLER: *A Nyugat alkonya. A világtörténelem morfológiájának körvonalai*. I. köt. ford. JUHÁSZ Anikó – CSEJTEI Dezső, Noran Libro, Bp. 2021. 103–104.

9 Michel FOUCAULT: *Felügyelet és büntetés*. ford. FÁZSY Anikó – Csűrös Klára, Gondolat, Bp. 1990. 273–285.

10 Carl SCHMITT: *A politikai fogalma = Uő: A politikai fogalma. Válogatott politika és államelméleti tanulmányok*. ford. Cs. KISS Lajos, Osiris–Pallas Stúdió–Attraktor, Bp. 2002. 91. és Jean BAUDRILLARD: *Fatal Strategies*. ford. Philippe BEITCHMAN – W. G. J. NIESLUCHOWSKI, Semiotext(e), Los Angeles, 2008. 63.

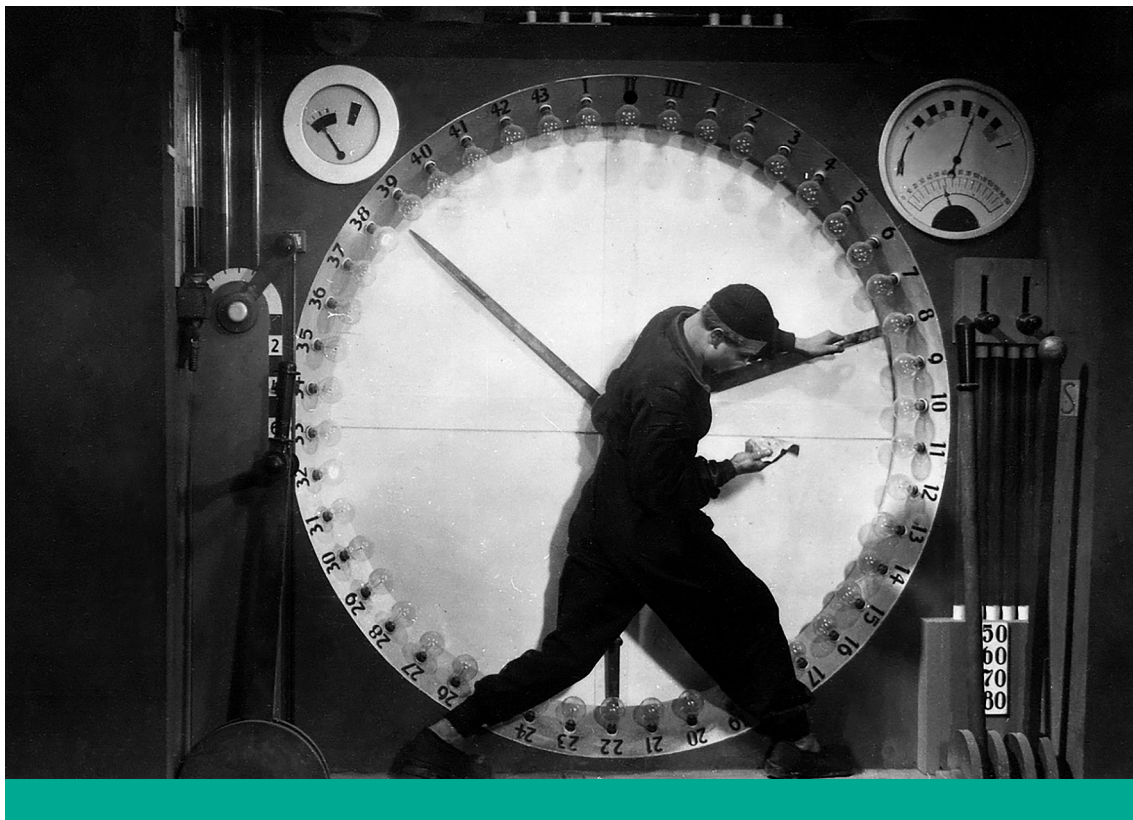
Gépszázad – Fritz Gareis
A 20. század című rajza, 1916
(Wikimedia Commons)

és világítja át a tények birodalmát. De ezzel magyarázható a modern detektívregény népszerűsége is, amelyben a gyanú hermeneutikája kiszámítható bizonyossággal találkozik a transzparencia követelményével. E „pozitivista Bábel” (Nyikolaj Bergyajev) perspektívájában vetődik föl a kérdés, hogy mégis hová tűnik a Rossz a 21. században? Baudrillard szerint: „Mindenhová. A Rossz mai formáinak anamorfózisa végtelen.”¹¹ A másik ilyen metafizikaellenes műfaj a pornográfia – a jelenléttől elvonatkoztatott szemléletnek a civilizáció kései stádiumára jellemző megnyilvánulása –, amely korunkban nyilván nem véletlenül vált önálló „iparággá”. Felállványozott és megvilágított nemiség, semmit sem rejtő transzparencia. Démonok egy kristálypalotában.

A VILÁG MINT MOGYORÓ

A politikában, a stílusban, de általában az életben is igaz, hogy az egyszerűség a legnehezebb feladat. Figyeljük meg: minél szélesebb eszköztárral törekszünk rá, annál távolabb kerülünk tőle. Általános tapasztalat, hogy minél régebb óta vizsgálunk egy kérdést, rendszerint annál nehezebb egy mondatban összefoglalnunk, tulajdonképpen mivel is foglalkozunk. Ugyanígy a művészetben is:

¹¹ Jean BAUDRILLARD: *A rossz transzparenciája. Esszé a szélsőséges jelenségekről*. ford. KLIMÓ Ágnes, Balassi-BAE Tartóshullám–Intermedia, Bp. 1993. 73.

Visszafelé haladni –

Az órajelenet a *Metropolis* (Fritz Lang, 1927) című fekete-fehér sci-fiben (Wikimedia Commons)

minél több elemmel gazdagítunk egy kompozíciót, annál nehezebb megtartani a színek, formák, hangsúlyok egyensúlyát. De mit vegyünk el az összképből? Mit hagyjunk ki a magyarázatból? Miről mondjunk le – úgymond – az egyszerűség kedvéért? Nem könnyű kérdések, ugyanakkor az elemi élettapasztalat mindig azt súgja, hogy ha semmiről nem vagyunk hajlandók lemondani, akkor mindent elveszítünk. Ha – természetesen – egyszerre akarjuk élvezni a cölibátus és a házaseset előnyeit, akkor a két szék között a földre fogunk esni. Hány ilyen határozatlan körvonalú egzisztencia lengi be az utcáinkat! Az „élet” bonyolult, a „férfiak”, a „nők” bonyolultak – sóhajtoznak, azzal tovább bonyolítják mindennapi ügyeiket.

Csak a gyermekek és a szentek viszonyulnak teljesen problémátlanul az egyszerűséghez – meglehet, épp ezzel függ össze Jézus kijelentése, mely szerint „ha nem változtok meg, s nem lesztek olyanok, mint a gyerekek, nem mentek be a mennyek országába” (Mt 18,1). Hatalmas pofon ez a modern embernek, aki a haladásban és az emberiség felnőttkorának nagyszerűségében hisz, továbbá olyan időkben ünnepli kortársiasságát, amikor már minden gyötrelmesen összetett és komoly – amikor mint az ipari létesítményeket, hideg fényű reflektorokkal világítják ki éjszakára a tényeket, és pusztán a biztonság kedvéért minden psziché fel van állványozva. „Gyalogos közlekedés a túloldalon.”

Azt mondják, egy középkori angol misztikusnak, Norwichi Juliannának megadatott, hogy egyetlen apró mogyoró formájában pillanthassa meg az egész világmindenséget. Alig hallunk erről a történetről, s máris szent irigység kerít minket hatalmába. Nem beszélve arról, hogy a kozmológia is közelít e látomás tartalmához (gondoljunk csak a gravitációs szingularitásra), a *világ mint mogyoró* víziója korunk emberét leginkább szent egyszerűségével nyugtázza le. Ez az az egyszerűség – a valóság mindent felölelő s mégis fesztelen egysége –, amiből nekünk a világ modernizációja után szinte semmi sem jutott. Sok mindent tudunk a világról, de éppen ismereteink szinte kezelhetetlen tömege teszi lehetlenné, hogy úgy gondoljunk rá, mint egy végtelenül közönséges, de teremtője számára nagyon is kedves apróságra. A tudományos gondolkodás mitizálódása közepette, nyakunkon a világ minden bonyolultságával, a független tényellenőrzők uralma alatt nem is gondolhatunk többé könnyű lélekkel a szent asszony látomására. Hol van a mogyoró, amely kikezdehetetlen egyszerűségével, ha kell,

hetvenhét szakembert is megcáfol? Dietrich von Hildebrand fejről a talpára állítja e kérdést, amikor így ír: „Metafizikailag minden képződmény annál egyszerűbb, minél magasabb rendű. A lélek olyan egyszerű, hogy benne az alakot és az anyagot már nem lehet megkülönböztetni.”¹²

A modern embert zavarba ejti, amikor Isten egyszerűségéről hall. Úgy tudja, hogy minél összetettebb valami, annál magasabb létrendi rangot képvisel. A fejlődés szüntelen növekvő komplexitást, a részek differenciálódását jelenti. S ha a fejlődés jelöli ki, milyen irányban keressük a legfőbb jót, a történelem értelemadó célját, az abszolútumot, akkor – e progresszív megközelítés alapján – logikus, hogy Istennek kell lennie a legtagoltabb és legbonyolultabb lénynek. Fontoljuk meg alaposan! – ez a nézet önmagában is elegendő ok minden haladáshit elvetéséhez.

21. SZÁZADI VILÁGNÉZET

De mit kell még elvetnünk az elmúlt századok gondolatszövevényéből, hogy egységes és letisztult szemlélettel rendelkezessünk a 21. században? Mert ez volna a cél: ha nem is új világnézetet fabrikálni, de legalább helyreállítani a szemlélet eredendő egységét. Be kell látnunk, hogy ez nem lehetséges, hacsak nem – most kapaszkodjanak meg a racionalisták – az értelem önkéntes megalázkodása révén. Végző soron tehát egyedül a gögöt kell elvetnünk. Szókratész provokációja semmit sem veszített erejéből: hogy is tanulhatnánk meg azt, amit már tudni vélünk? Mégis hogyan törekedhetnénk bármilyen bizonyosságra a világ szemléletében, ha mindig azzal hitegetjük magunkat, hogy már megértettük a világot, s hogy elegendő volt lénytelen árnyakra cserélnünk a forma ősi szigorát, elég volt áttetsző absztrakciókká oldani a mikrokozmosz védelmező kereteit és a test bizonyosságát? Végül: hogy tudhatnánk, hogy *nem tudunk semmit*, ha állandóan lenyűgöz és megtéveszt minket a tények álságos transzparenciája?

Amikor úgy döntünk, hogy elutasítjuk a szellemi gögöt, akkor nem az öncélú kételkedést választjuk, hanem az egyszerűség, a forma, a belső egység elnyerése felé teszünk lépést. Egyszerűen arról van szó, hogy összegyűjtjük a minket körülvevő viszonyokat a szemlélet egységébe elfogadva, hogy az összesség szemlélete nem az emberi értelem munkája, hiszen „összefüggő világképe legfeljebb Istennek van” (Nicolás Gómez Dávila),¹³ az ember csak kölcsönveheti ezt az egységet. Az alázat erénye az egyetlen, amely lehetővé teszi egy effajta „világnézet” elnyerését. Nincs más út. Hiba lenne, ha ezt az erényt mellőzve akarnánk „görögé” válni, ez volna a leghamisabb reneszánsz,¹⁴ mintegy erőnek erejével magunkévá tenni a hellén térélményt, valami testiként átélni a kiterjedést és a kozmoszt, csak hogy tiltakozhassunk a szemlélet egységét szétfeszítő távlattal szemben. Metafizikai szorongás és titáni remények helyett itt egy komoly és egyszerű mondat: „A szellem forma, az értelem csupán mennyiség.”¹⁵

A pozitivisták csodálatos tényszaporítása után érezzük, hogy ez a kijelentés szinte blaszfémiaaként hat, ezért lopva körbepillantunk. De sehol senki, aki megbotráncolhatna. Az udvar üres, még lábnyomok sincsenek a porban, csak néhány térfigyelő kamera hunyorít az eresz alól. A terek transzparenciája elborzaszt. Meglehet, csak ennyi jutott nekünk a görögségből, e pillanatnyi *para-noia*. Attól, hogy komolyan vesszük – a szellem nem mennyiség, hanem forma –, még nyilván nem leszünk görögök. És mégis, ha észben tartjuk ezt az elvet, valami szép lassan változásnak indul bennünk: napról napra egyre kevésbé leszünk modernek. ■

napról napra egyre kevésbé leszünk modernek

12 Dietrich von HILDEBRAND: *Átalakulásunk Krisztusban*. ford. KISBERK Gizella, Szent István Társulat, Bp. 1991. 58.

13 Idézi: HUDY Árpád: *A modernitás remetéje. Nicolás Gómez Dávila. Szeljegyzetek a töredékek katedrálisához*. Concord Media, Arad, 2013. 7.

14 Vö. BRAGUE: *Európa – a római modell. Elsajátított önazonosság*. ford. Somorjai Gabi, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bp. 1994. 85–109.

15 MAX BENSE: *Raum und Ich. Eine Philosophie über den Raum = Uő: Ausgewählte Schriften*. 1. köt. Verlag J. B. Metzler, Stuttgart–Weimar, 1997. 65.